Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

הסוציאליסט וה„מגיד"

מאת צבי קרול

המאבק בין תנועת המהפכה בישראל והקליריקאליזם היהודי — ימין כימי הת־נועה. בכר ניצני החוגים והאגודות הסו־ציאליסטיות היהודיות נתקלו בכוח מת־נגד זה של אנשי הכהונה והדת. הללו הרגישו את הסכנה קודם לאנשי המעמד הבורגני. פחות מכל נפגע הקאפיטאליזם היהודי מתנועת המהפכה היהודית. על־כל־פנים בתקופת הבראשית שלה. הרי זו תופעה רבת־עניין שהרבה סטוכן לה. בעוד אשר ראשוני המהפכנים היהר־דים כיוונו חציי־מלחמתם כנגד שלטון הצאר והמישטר המדיני הרוסי, היתה בתקופה מסויימת הבורגנות היהו־דית מטרה להצהיב של הסוציאליסטים והמהפכנים הרוסים. אותם „שלומי בחו־רי ישראל", חניכי הישיבות ובתי־המד־רש לרבנים ומורים, שהשליכו אחר גוום את כל המקשרים אל היהדות, הפנו אליהם לעמם והחכו ללמוד את מלאכת הסנדלרות (זונדלביץ, יוכלסון ועוד) כדי ללכת אל האיכר הרוסי ולעורר אותו לתקומה ולמרד — לא גרמו נזק ל„עוש־קים" היהודיים. ההתרחקות מהעם היהו־די — עצם — מתוך הכרה, ש„היהדות אינה קיימת כחטיבה לאומית־מדינית „רצינית", ועל־כן אינה מהווה גורם בעל ערך בכל הבעיות הסוציאליות והמדי־ניות שיש לבקש לה פתרון, הביאה את מיטב הנוער היהודי אל חזיתו המהפכה הרוסית.

„המתנדבים בעם"

נכון! בכך רק אהרן שמואל ליבר־מן, שעבד בראש „המתנדבים בעם בבית־ישראל", שעל־אף עירובו התחו־בים וטישטוש הדעות המרובה שיו־ניתן לסמן קו אחד זה בבהירות. הוא היה סוציאליסט יהודי בקרב היהו־דים ולמען היהודים. הוא היה הרא־שון אשר כיוון את מלחמתו כנגד הקאפיטאליזם היהודי אשר „בשם קנ־דל את בעלי־המלאכה", ואם בברור־אה שמזיקי בחורי ישראל" דבר בס־ריצת נשבעות צי „אנשי הבצע" ו„תמכי" וה„עושקים" למיניהם. היו דברי ברוסית ב„וופריוד" של פסר יברוב (שנת 1875 גל׳ 16) ברורים יותר. „לנו —אומר הוא — אין עו־ד מי שסמוך לא על הקיסרים ולא על הגינצבורגים, הפוריאקובים, הורשבס־קים, הברודסקים וכודומה, אנשים אשר עניינים הם בניגוד מוחלט לעניינ־ינו. בשביל העם יש רק ישועה אחת: מהפכה סוציאלית". ולכך היתה ממנות עיקר פעולתה, שהתבססה לא בל־בד על תעמולה מופשטת וחובבנות ראי־דיקאלית בהשפעת פיסאריב, צ׳רנישבסקי ודומיהם, אלא בהנחת היסודות הראשונים לאירגון הפועל־ים היהודים למלחמה על זכויותיהם. בזה הוא משמעה של „אגודת הסוציאליסטים העברים" ושל „חברת כל בעלי־מלאכה", שהם האיר־גונים הראשונים של הפועל היהודי.

הבחנה זאת בין סוציאליזם עברי ליהודי ובין סוציאליסטים יהודים — לא היתה ניתנת עוד לאותם הימים, ימי הסער והתרועה של התנועה. ואף אילו ניתנה, לא היה בה כדי להפלות לטובה אלה מול אלה לגבי הכוחות המתנגדים בקרב היהודים. לגבי דידם היתה הס־עקבת בכללם. המשכילים שבהחינו, הת־בטאו בכלם. המשכילים שבהחינו, הת־בטאו בכלם. המשכילים שבהחינו, הת־בטאו בעצם ובודדים היו, ורפויים היו. אל המערכה לא התיצבו ובמאבק בודד ויחיד היה. ואולם, במושגים של ההתנגדות, יותר משניתן להבחין בימי־ם אלה כנגד בפירה בדת, התנקשות ברכוש ולקניין, בוטש הניסוק המדיני של מר־ד־ה במלכות. בכך ראו את שורש הרע, כי אף לגבי דידם היתה „המלכות הרמ״מה", „מלכות הרשע" ואו־רים „שקום המלכות" הזאת היה יסוד עיקרי במערכת הבטחון המדיני והכל־כלי של היהודים ברוסיה.

„באמונה לא אתגרה"

„באמונה לא אתגרה" — הכריז לי־ברמן במכתבו על תוכנית „הפטיש", העתון שאמור להוציא לפני „האמת", ואף על דפי „האמת" אינו מקדיש תשו־מת־לב יתירה לשאלות הדת. ואף־על־פי־כן לא נוקה מהתבטאות עם „כוהני־הדת" במפעלותיו בווילנה ובלונדון כאחד. אופייני הדבר ש„כוהני־הדת" האי־לה היו „מגידים". לא רבנים גאונים ומורי־הוראה, שהתחזלו מדעיונות של בפירה באלוהים ועירערו עקרוני האמו־נה, יצאו אל הזירה, אלא מטיפים, מגידים, תעמלנים שבנוגד שהולכים להם בקרב ה„המון". מבין „כוהני־הדת" לא נמצא טוב מה„מגיד" העממי לצאת לקרב כנגד הסוציאליזם העממי. התחיכות יותר משהיה על רקע דתי היה על רקע כלכלי ומדיני. עם החרמת האגודה בווילנה לאחר פרשת המאסרים והבריחות של ליברמן, זונד־לביץ, יוכלסון ועוד, נקראו פרנסי הקי־הילה אל שר־העיר ודברו אליהם היו: „עד עתה חשבנו אתכם, היהודים, כר־מאים ועתה תהיו גם כמורדים!"— ניסוק זה הוא שהביא את „המגיד דק״ק וילנא" לחבר נאום בכתב כנגד ה„מור־דים" ולקראו מעל הבמות בכל בתי־הכנסת והמדרש שבעיר, „הכפירה בדת — קודש הקודשים של כל האו־מות — שהיתה להבל הבלים בעיניהם" ובמה עיקרי ב„דרשה" זו, אך התוספת לו היתה „בפרקם מעליהם עול מלכות שמיים הם פורקים מעל גבם גם עול השלטון ולועגים לסדרי המישי־טר בכפירתם באלוהים הם כופרים בצאר, המולך בחסוד וברצונו! ועל־כן היתה מסקנת ה„דרשה" בהוכחות מן התורה, ש„כל אחד, המכיר ויודע את מי מאלה המפיצים את ספרי הסומ־אים וההפקרות והקורא בם, חייב למוסרו למלכות"

דרשת ה„מגיד" מווילנה, שנופסה במלואה ב„וופריוד" (גל׳ 18, 1875), אפשר שיצחן ללמוד זכות עליה שמאיר מן מראה של מלכות באה, והימים ימי־גזירות ורדיפות למכביר. אולם חרו־ר של הסוציאליסט בלונדון בער בו מאוד. „כלבי דשמיא" הוא קורא להם ל„כוהני הדת", ובדבריו על ה„דרשה" המשלחית הוא אומר: „הגיעו לנו ימים טובים, האלוהים מבקש עזרה אצל הז׳נדארם והקיסר אצל הרב — שוט־רים רוסים דואגים לתפילות ישראל, כה אמר ה„סוציאליסט. ועוד אמר: „אנו המתפכנים הננו תופעה של ביטוי אי־שביעת הרצון של העם, דב־רים מקריים של רעיוני־העם, והאם לא מגנחר הוא, כי תדמו לקיקר אותנו כוזני עלידי מאסרים וחטיפות".

ובעבור שירות זה של „המגיד מווילנה" בידי ה„שוטרים הקדושים" יצא זעפו של ליברמן על „כוהני־הדת" בכ־רוזיו בעברית ובאידיש. ביחוד מצל־צלים דבריו בכרוזו באידיש, בשפה וברוח ההמון: „אונזערע עלטערן האבן נישט געוווסט, אז א מלך איז א ווילדע חיה, וואס מען דארף דאס מעביר זיין פון דער ערד" — — די „דוכאווגע איז א אידישער מלוכה וואלטן מאכן א אידישע אינקווזיציע, זיי וואלטן פארשטייט פאר טראגן א פאצייע אום שבת" — (אבותינו לא ידעו כי המלך הוא חיה פראית, שיש להעבירו מן העולם. — כוהני־הדת במלוכה יהודית היו מנהיגים אינקווי־זיציה יהודית, והיו רוגמים בעבור בשי־את משפחת בשבת"). — בסלוי, תרל״ו 1875 חתום: „די אידישע סוציאליסטן".

„כבוד מלך"

ועוד „מגיד" שני, „המגיד מסי־לוצק" החזנה פה, „אנדאן", היא צבי הירש דיינונו, מגיד ליהודי ורש (רוסיה ופולין) בווייטסיפ׳ר. הוא היה אחד הב־גידים הנודעים ברוסיה וסובב בערי־ישראל גם ל„הטיף מישרים" לטובת הכנרה הבעיה. „בפיצי השכלה בישר־אל", וכן חיבר ספר נפלא הנודע בשמו: „כבוד מלך, דרשה לחוכיח חובות כבוד המלך (אודיטס, תר״ל)", ואף־על־פי־כן נאלץ להגר מרוסיה משום שהיה חשוד בעיני השלטון. בלונדון היה מגי־ע גם ואיש־חסדם של הגבירים ה„מייט־טערס", בעליביתי החרושת והמלאכה בווייטצ׳פל, אלה אבותיהם של ה„אול־ריידי־ווקים בעלי ה„שאפ", שליברמן הטיב לעצב את דמותם במאמרו „הרי הודים בלונדון" („האמת" חוב׳ ג׳)

לליברמן, בבואו ללונדון באוגוסט 1875, ראה לקשור קשרים עם המגיד דיינונו, אם מאמת היותו משכיל עממי ואם מאמת מוצאו מרוסיה ויוכלתו לה־יות לסעד ולעזור לו. בגניז בית־הספרים הלאומי בירושלים נמצא טופס של „חותם־הכל" של ליברמן עם הקדשה שיהו: „אל המטיף טהר הלב והרוח ה׳ צבי דיינים, מונחה מוכשה מאת המ־חבר".

אולם בפנקס הפרוטוקולים של „אגו־דת הסוציאליסטים העברים" אנו מוצאים פרשה שלימה של היאבקות אנשי האר־גודה עם ה„מייסטערס" ובעלי בתי־המ־לאכה, שאת פועליהם ועובדיהם עמדו לארגן ולעורר למלחמה להשבת תנאי־העבודה, הרחבת הזכויות וכדומה. ה„מייסטרס" קמו על האגודה, להורסה ולהרחיבה מבפנים ומבחוץ. נשלחו „פרובוקאטורים" כחברים לאגודה ואורר־גנה ה„פרסה" שתצא חוצץ כנגד אנשי האגודה, שקשרים להם עם ה„מיסטו־רים" ומזיקים אחרים. ואחד המנצחים בעל „מלחמת־קודש" זאת היה... ה„מגיד מהר־הלכ", צבי דיינונו.

„אגודת הסוציאליסטים העברים", בבו־אם לארגן את האגודה המקצועית „חב־רים כל בעלי־מלאכה" הוציאו כרוז, קול־קורא לאסיפת פועלים „פובליק מיטינג פאר אידישע ארבייט־טער", שנערכה ביום ז׳ אלול, תרל״ו (26.8.1876). וזה לשונו:

„ידוע הוא שמצב הפועלים בכל מקום הוא רע מאוד ובקושי רב עולה להם לפרוניה את פת לחמם. אולם, עד כמה קשים הם חיי כל הפועלים, קשים שבעתים חיי הפועל היהודי ובעיקר פה בלונדון, הפועל היהודי נאלץ לעבוד יותר שעות וישכרו פחות מהפועל שאינו יהודי.

ומדוע ולמה — יען־כי הפועלים היהודים אינם מאורגנים כאחדים. הפוע־לים הנוצרים מאורגנים בחברות ובא־גודות. פה באנגליה קיימים הסתדרויות יונים אגודה אחת של אלפי פועלים, חברות לכל מיני מקצועות, מאוחדים ומלוכדים ואין נותנים לבעלי בתי־חר־רושת ולמנהלים לנצל אותם, אך אצל הפועלים היהודים שלנו אין אחדות ועל־כן יכולים המנהלים לנצל אותנו כאותו נפשם בגלל הפירוד שלנו סובלים אך אנו עצמנו ואף שנאתם של הפועלים האנגלים גורבת אלינו בהשאיפם אותנו, שבעבודה בחרבה שעות ומעט שכר אנו נרדפים נזק לעניינינם

לכן, אנו קוראים לאסיפה פומבית ומזמינים בארבעות כל בעל־מלאכה יהו־די, כדי לחיוונע יחדיו, כיצד לתקן את מצב הפועלים היהודים שלנו ולייסד חב־רה אחת של כל בעלי־המלאכה אנו

אהרן שמואל ליברמן

תקווה, שכל פועל אשר עניינו יקרים לו יקח חלק באסיפה זו חברים אח־דים מאגודתנו יגאמו על עניני הפועלים ולכל פועל תינתן האפשרות לבטא באו־פן פומבי את דעתו באסיפה זו

האסיפה תתקיים אור ליום ז׳ אלול ת׳ תרל״ו (26 באוגוסט 1876) במוצאי שבת, בשעה 8 בזמלאנד הארל, 51 מאנסל סטרים, גודמאנס פילדס (אצל אל ווילנר)

אגודת הסוציאליסטים העברים"

הכרוז שנתחבר על־ידי חבר האגודה י. רוזנטל ונערך ותוקן על־ידי ליברמן, שהדפיסו בליטוגרפיה בהרבה טפסים, נחלק בחוצות העיר לונדון בין הפוע־לים היהודים ונחשב גם כברטיס כניסה לאסיפה. לאסיפה באו כמה מאות פו־עלים, הנואמים, ביניהם א. ליברמן, דיב־ר על מצב הפועלים היהודים בלונדון, אך לא העמיקו בבעיות מלחמת המעמ־דות. ואף־על־פי־כן עוררה האסיפה את חמת הבעלי־בתים. מפאת הכניסה החופ־שית חדרו לאולם והפריעו יצאומיהם של ליברמן וגולדנברג. זממם לא עלה בידם, האגודה המקצועית „חברים כל בעלי־מלאכה" נוסדה ונרשמו חברים כה 80 איש.

ואף אם לכאורה התפרצו ה„מייסטרס" כנגד דבר ליברמן בנאומו על כוהני־הדת והרב הכולל הד״ר נתן אדלר, אך הגורם העיקרי להתנגשות היה בלבדי־מלחמת הקנאות לדת היתה אך כסות לה, והסערה גברה והלכה. „גאליש ברוניקל", בטאונם של הבעלי־בתים וה־אורטודוקסיה היהודית בלונדון, פירסם מאמר הכרזה! A Warning בגליון מיום 23 ביוני 1876 וזה לשונו:

„באה כוחנו מוסד לנו, כי בין הפועלים מיהודי רוסיה ופולין חוזק כרוז מזיק מאוד, לפי מתמתו הוא כתוב ונתרגם גם לעברית הכרוז מכיל את תקנות אגודת הסוציאליסטים העברים,— אגודה הקיימת אך ורק בדמיון של ממציאה המטורף, השואף לייסד אגודה כזאת לא נביא בזה קטעים מהכרוז באשר לדעתנו, הם עלולים להסעות, אף אם שטויות כאלה אין בכוחם לחשי־פיע אפילו על הנמשלים של אחי־נו, אמנם, הננו בטוחים למדי כי העלה הזה מקורו משוגאי־ישראל (הכוונה לפ־רקצ׳יורים) הנפוצים בכמונה להזיק, בכל אופן נדרכים אלה, אשר הכרוז יפול לידם לא לסייע בהפצתו אלא לחקור אחר מוצא מחבריו"

„הסוציאליפטים הרגו את הרב"

הקנאים וחוגי ה„גיאיש כרוניקל" לא האמינו לכאורה, בקיום אגודה כזאת, אך עד מהרה נוכחו במציאותה. אל האסיפה השנייה שנקראה על־ידי „אגודת הסוציאליסטים" לשם אירגון התא המק־צועי של החייטים שנתקיימה בדלתיים סגורות ב־26 באוגוסט 1876, הצליח להתפרץ הרב גרין, טבית־דיינו של הרב הכולל ד״ר נתן אדלר, (בפרוטוקו־לים של האגודה הוא נקרא „השמש גרין"), כש„המייסטרס" צובאים בחוץ, ולהפריע לנואמים ובעיקר לליברמן, אשר לכבוד נוכחותו של הרב נשא את דבריו החריפים על „כוהני־הדת". הרב גרין פרץ בכוח אל במת הנואמים ופתח בר־אום. הרש סאפר, יושב־ראש האסיפה, ה„הרגיע" את הרב המתפרץ באופן ש„ל־בסוף נמצאו שניהם מתבלבלים מת־חת לשולחן..." פרצה מהומה גדולה, ה„מייסטרס" חדרו בכמה רצעקה: „הסר־ציאליסטים הרגו את הרב!" ולולא התערבות המשטרה שהוזמנה על־ידי ה„מייסטרס" והפסיקה את מהלך האסיפה מי יודע מה היה בסופה?

ה„גיאיש כרוניקל" מיום 8 בספטמ־בר 1876 יצא שוב בדברי־קצף והפעם במאמר בשם גלוי וברור: „עוד המצאה מ־יסיונרית!" שפנה במפורש אל השלטונות בדרישה להיפרע מאנשי־בליל אלה של האגודה. לעומתו העתון „גיאיש וורלד" הליברלי דרש מהרבנים, כי יארגנו אסיפות והתאות לעם לחשוך אותם מהשפעת ה„אגו־דה", וכן ראה להגיש לפועלים בוויטי־צ׳פל, שהמאסרים בווילנה נגרמו על־ידי פעולותיו של ליברמן וגורל כזה צפוי גם לפועלים היהודים בלונדון אשר יילכ־דו בדרכו!

ובכן, יחי ה„מגיד"! והמגיד עשה את שלו. הסערה בקרב הפועלים בוויטי־צ׳פל לא שככה, אך גם „אגודת הסו־ציאליסטים העברים" לא נרתעה, ובהי־סמך קיומה של האגודה בדצמבר 1876, לא בשל כך פסקה, אף כי התנגשות זאת עם הקליריקאליזם הוויטצ׳פלי עו־רה הקשה על ליברמן אף בתוך תחומי ה„אגודה" עצמה.

כקוריוז ראוי לציין, שהיאבקות זאת לא היתה בכל־זאת לבטלה. כדי להשי־ע על הפועלים שיכשו מה„אגודה", ופעולותיו, לא די היה להשתמש בנשק זה של „מיסיונרים עליון!", מכה שהיתה אמנם מצויה מאוד בימים ההם. אלא בעיני בתי־המלאכה וחובי ה„בורגנות", בביכול, דרשו מהרבנים שיוזילו לפו־עלים את השכרמי המס בעד.. חתונות.

„הרימו מכשול מדרך עמי"

ואותם גולת־הכותרת של נקמת ה„מגיד" הגיעה עד... ירושלים. צבי דיינונו, שהיה גם בעל „עט סופר מהיר" השחיז את ניצחו וכתב מאמר פאסק־ווידיי על א. ש. ליברמן ופעולתו בלונ־דון והטיל עליו קיתונות של גידופים, חשדות ודיולטוריות. „זד ארור", „כר־פר", „בוגד", „עורר־ישראל" — היה הו. ותמיהה היא, מאיר זה בשם: „הרימו מכשול מדרך עמי!", שעיקרו אוהרה ליהודי רוסיה מהשי־מת רעיוניתיו של ליברמן וה„עלים" שלו יא ראה אור באחד העתונים העב־רים ברוסיה, אלא בה„חבצלת" של י. ד פרומקין בירושלים, ששם נדפס בשנת תרל״ו (גל׳ 36). אפשר, שאותו „גיר מסרוצק" בעל „כבוד מלך" ובין הדיר־כים ראה לטובת שלומי הוא, שלא יתתגלה מעל דפי העתונות העברית ברוסיה, שעין הצנזורה היתה כקורה עיניה. ואפשר שראה לטוב יו לחרחיק עדותו, ולא מצא טוב לכך מאשר את ה„חבצלת" שבירושלים עיה״ק. בעניני העני השיג במידה מרובה את מטרתו. מאבר זה, שעל אף סגנונו האפקוליי ומגמתו הדלטוריות, חשיבותו מרובה להארת תקופת פועלו של ליברמן בלונדון, ועד עתה לא נודע לחוקרים בגלדות ליברמן והסוציאליזם העבר־ראוי לציין גם, שליברמן טרח בשע־תו לרכוש למיפעלו את אהדת בעל ה„חבצלת", י. ד. פרומקין, שהיה אחיו של מיכאל רודקינסון בעל „הקול" וב־על „אסיפת חכמים", בעתון הסוציא־ליסטי הש נ שיצא בעריכת בן־ציון.

ה„מגיד" מת (בש׳ 1877) והסוציא־ליסט נסל (בש׳ 1880), אילם היאבקות נסערה זאת לא היתה אפיזודה חולפת. בתולדות תנועת הפועלים היהודית בגו־לה ובתולדות התנועה העברית אר־ה־ה הסרשה של מלחמת־איתנים זאת בין הסוציאליזם והקליריקאליזם היהודי יותר מאשר בתחומי הדת. בתחומי החיים